General Instructions :

*This question paper is divided into **four** sections.*

*It has total **18** questions.*

***Section 'A'** : 1 question no. 1.*

***Section 'B'** : 3 questions no. 2 to 4.*

***Section 'C'** : 7 questions no. 5 to 11.*

***Section 'D'** : 7 questions no. 12 to 18.*

Attempt questions as per specific instructions.

Write question no. in answer book before attempting it.

सामान्य निर्देशा:

*अस्मिन् प्रश्नपत्रे **चत्वार:** भागा: सन्ति।*

*अस्मिन् प्रश्नपत्रे **अष्टादश (18)** प्रश्ना: सन्ति।*

***भाग: 'क'** – 1 – प्रश्नसंख्या 1.*

***भाग: 'ख'** – 3 – प्रश्नसंख्या 2 – 4.*

***भाग: 'ग'** – 7 – प्रश्नसंख्या 5 – 11.*

***भाग: 'घ'** – 7 – प्रश्नसंख्या 12 – 18.*

विशिष्टनिर्देशानुसारं प्रश्ना: समाधेया:।

उत्तरपुस्तिकायां लेखनात् पूर्वम् सर्वप्रथमं प्रश्नसंख्या लेखनीया।

भाग: 'क'

[10 अङ्का:]

अपठितावबोधनम्

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत : *10*

भारतदेश: कृषिप्रधान: देश: अस्ति अत: भारतीयसमाजे कृषक: प्रमुखतम: स्तम्भ: इव स्थित: अस्ति। कृषका: प्रात:काले एव उत्थाय घर्मवृष्टिशीतवातादीन् सहमाना: अनवरतं परिश्रमं कुर्वन्ति। ते भूमे: गर्भे बीजानि आरोपयन्ति, तदनन्तरं वृषभै: यन्त्रै: च भूमे: सम्यक् कर्षणं कृत्वा सिञ्चनकार्ये संलग्ना: भवन्ति। वर्षाकाले मेघानां प्रसादेन धान्यलक्ष्मीरिव भूमि: सुशोभिता भवति। शरद्-ऋतौ सुवर्णवर्णै: शस्यशालिभि: क्षेत्राणि रमणीयानि दृश्यन्ते। यद्यपि कृषकस्य श्रमेण राष्ट्रस्य अन्नपूरणं, वस्त्रपूरणं जीवनधारणं च साध्यते, तथापि कृषक: स्वयं दारिद्र्यपीडितं जीवनं यापयति। कदापि अतिवृष्ट्या अनावृष्ट्या वा सम्पूर्णं शस्यं विनश्यति, विपणौ अपि स: न्यूनमूल्यं लभते ऋणभार: च कृषकान् दु:खेन पीडयति। तथापि कृषका: धैर्यं न त्यजन्ति, अपितु पूर्णनिष्ठया स्वकर्म कुर्वन्त: समाजस्य पालनं कुर्वन्ति। एतदर्थम् 'अन्नदाता' इति विशेषणेन कृषक: सम्माननीय:। यदि कृषका: न स्यु:, तर्हि मानवसमाजस्य जीवितं असम्भवमेव भवेत्। अत: वयं कृषकाणां श्रमस्य, त्यागभावनाया: धैर्यस्य च सम्मानं कुर्याम। राष्ट्रस्य मेरुदण्ड:, समाजस्य जीवनप्राण:, संस्कृते: रक्षका: च कृषका: एव।

(अ) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

(i) भारतदेश: कीदृश: देश: अस्ति ?

(ii) केन विशेषणेन कृषक: सम्माननीय: ?

(iii) वर्षाकाले केषां प्रसादेन धान्यलक्ष्मीरिव भूमिः सुशोभिता भवति ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×2=4

(i) किं किं कृषकान् दुःखेन पीडयति ?

(ii) कृषका: कदा सिञ्चनकार्ये संलग्ना: भवन्ति ?

(iii) वयं कस्य सम्मानं कुर्याम ?

(इ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत। 1×1=1

(ई) यथानिर्देशम् उत्तरत : (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

(i) 'कृषक: स्वयं दारिद्र्यपीडितजीवनं यापयति' अत्र किं क्रियापदम् ?

(A) कृषक: (B) स्वयम्

(C) यापयति (D) दारिद्र्यपीडितजीवनं

(ii) 'अनवरतम्' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?

(A) कृषक: (B) परिश्रमं

(C) रक्षका: (D) न्यूनमूल्यम्

(iii) 'वर्षा' इति पदस्य किं पर्यायपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

(A) वृष्टि: (B) घर्म:

(C) मेघानाम् (D) शस्यम्

(iv) 'ते भूमे: गर्भे बीजानि आरोपयन्ति' अत्र किं कर्तृपदम् ?

(A) भूमे: (B) ते

(C) गर्भे (D) बीजानि

भागः 'ख'

[15 अङ्काः]

रचनात्मकं-कार्यम्

2. भवान् पीयूषः स्वपितरं प्रति पत्रं लिखति। एतत् पत्रं मञ्जूषायाः उचितैः पदैः पूरयित्वा पुनः लिखत : $10\times\frac{1}{2}=5$

गङ्गा-छात्रावासः,

(i) _____

पूज्याः पितृमहोदयाः,

(ii) _____ ।

अत्र सर्वगतं (iii) _____ । आशासे त्वम् अपि कुशली। मया गतसप्ताहे एव भवतः पत्रं प्राप्तम्। इदं ज्ञात्वा अहम् अतिप्रसन्नः अस्मि यद् सम्प्रति मातुः स्वास्थ्यम् उत्तमं जातम्। अहमपि भवन्तं मम उपलब्धीनां विषये सूचयितुम् इच्छामि। ह्यः अन्तर्विद्यालयीय-गायनप्रतियोगितायाम् अहं (iv) _____ स्थानं प्राप्तवान्। क्रीडादिवसे अपि धावनप्रतियोगितायाम् अहमेव प्रथमः आसम्। अस्मिन् वर्षे वार्षिकोत्सवेऽपि अहं नाट्याभिनयं (v) _____ । अयं वार्षिकोत्सवः शनिवासरे (vi) _____ । विद्यालयस्य पक्षतः ह्यः एव (vii) _____ प्रेषितम्। अहमपि (viii) _____ प्रार्थयामि यत् भवान् मात्रा सह अवश्यम् आगच्छतु। मम (ix) _____ भविष्यति। अहं प्रतीक्षां करिष्यामि।

मातृचरणयोः मम प्रणामाः।

भवदीयः पुत्रः

(x) _____ ।

मञ्जूषा

भवन्तम्, करिष्यामि, पीयूषः, उत्साहवर्धनम्, सादरचरणस्पर्शः, आयोजयिष्यते, प्रथमम्, कुशलम्, निमन्त्रणपत्रम्, नवदिल्लीतः।

3. प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया **पञ्च** वाक्यानि संस्कृतेन लिखत। $5\times1=5$

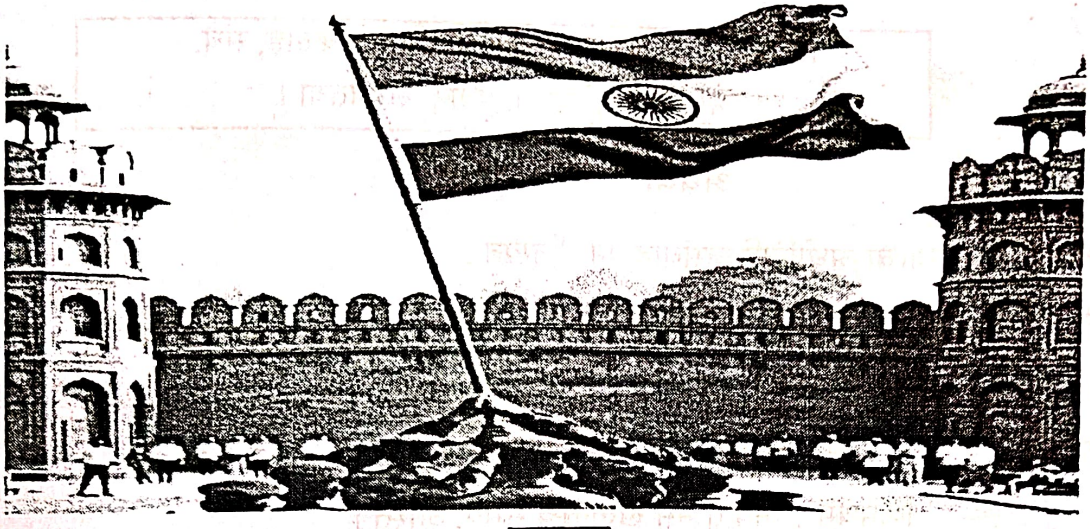

मञ्जूषा

रक्तदुर्गम्, गौरवम्, दिल्लीनगरम्, सैनिकाः, आरोहन्ति, विशालम्, पश्यन्ति, जनाः, वृक्षाः, ध्वजारोहणम्, प्रसन्नतया, शोभन्ते, हस्तेषु, राष्ट्रस्य, दृश्यते।

अथवा

निम्नलिखितं विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषाप्रदत्तशब्दानां साहाय्येन न्यूनातिन्यूनं **पञ्चभिः** संस्कृतवाक्यैः एकम् अनुच्छेदं लिखत। $5\times1=5$

'गणतन्त्रदिवसः'

मञ्जूषा

वीरबालकाः, गौरवम्, दिल्लीनगरे, सैनिकाः, आरोहन्ति, पश्यन्ति, जनाः, ध्वजारोहणम्, प्रसन्नतया, राष्ट्रस्य, दृश्यते, राज्यस्य, नृत्यन्ति।

4. अधोलिखितां कथां मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत : $10\times\frac{1}{2}=5$

एकस्य कृषकस्य (i) _____ पुत्राः आसन्। ते चत्वारोऽपि भ्रातरः परस्परं (ii) _____ कुर्वन्ति स्म। तेषां चतुर्णां भ्रातृणां कलहं दृष्ट्वा सः (iii) _____ दुखी आसीत्। एकदा सः शुष्ककाष्ठानि एकत्रीकृत्य तानि (iv) _____ बद्ध्वा पुत्राणां समक्षम् अस्थापयत्। सः कृषकः तान् पुत्रान् अवदत् – एतानि काष्ठानि त्रोटयत। पुत्रेषु एकः अपि तानि (v) _____ समर्थः नाभवत्। तदा सः पृथक्कृत्य पुत्राणां समक्षं पुनः एकैकं काष्ठम् (vi) _____। सर्वे पुत्राः (vii) _____सर्वाणि काष्ठानि अत्रोटयन्। सः (viii) _____ अकथयत् – यदि इत्थमेव यूयम् अपि परस्परं मिलित्वा (ix) _____ तर्हि कोऽपि युष्मान् हन्तुं समर्थः न भविष्यति। यतो हि (x) _____ शक्तिः कलौ युगे।

मञ्जूषा

निवत्स्यथ, चत्वार:, कृषक:, त्रोटयितुम्, कलहं, संघे, अस्थापयत्, रज्ज्वा, पुत्रान्, सरलतया।

अथवा

रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अधोलिखितसंवादं पुनः लिखत : *5×1=5*

माता – पुत्र ! त्वं कुत्र गच्छसि ?

पुत्रः – मातः ! (i) _____ ।

माता – परम् अद्य क्रीडायै न गन्तव्यम्।

पुत्रः – किमर्थम् ? अयं तु मम खेलनस्य समयः अस्ति।

माता – (ii) _____ ।

पुत्रः – जन्माष्टमी किं भवति ?

माता – 'जन्माष्टमी' दिवसे एव श्रीकृष्णस्य जन्म अभवत् अतः सम्पूर्णे देशे भगवतः जन्मदिवसः उल्लासेन मान्यते।

पुत्रः – (iii) _____ ।

माता – अद्यैव मन्दिराणि पुष्पैः विद्युद्दीपकैः च सज्जितानि भवन्ति।

पुत्रः – (iv) _____ ।

माता – शीघ्रं सज्जः भवतु। चलामः।

पुत्रः – (v) _____ ।

मञ्जूषा

- अहं मित्रैः सह क्रीडितुं गच्छामि।
- अहम् अति उत्सुकः अस्मि।
- मन्दिराणां शोभा वस्तुतः मनोहारिणी दर्शनीया च भवति।
- अहं जानामि परन्तु अद्य जन्माष्टमी अस्ति; अतः वयं मन्दिरं गमिष्यामः।
- अहो ! श्रीकृष्णस्य जन्मोत्सवः। सः तु मम प्रियः।

भाग: 'ग'

[25 अङ्का:]

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कुरुत : (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) *4×1=4*

(i) य: सोढुं शक्नोतीह + एव ।

(ii) षडेते पाठका गुणा: ।

(iii) सरस्तीरे विहरति मयि केनापि कर्कशै: शब्दै: वातावरणम् आकुलीक्रियते ।

(iv) तदेतद् राजभवनं परित्यज्य वनं गच्छाम: ।

(v) अधुना रमणीया सृष्टि: + एषा ।

6. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्य: चित्वा लिखत : (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) *4×1=4*

(i) अनिच्छन् अपि वार्ष्णेय बलादिव नियोजित: ।

(A) अन् इच्छन् (B) न इच्छन्

(C) अनि इच्छन् (D) अनि + च्छन्

(ii) अस्माकम् ऐक्यं तु जगत्प्रसिद्धम् ।

(A) जगत् प्रसिद्धम् (B) जगत: प्रसिद्धम्

(C) जगति प्रसिद्धम् (D) जगतप्रसिद्धम्

(iii) मयूर: साट्टहासं प्रविशति ।

(A) अट्टहासेन सह (B) अट्टहासे सह

(C) अट्टहासं सह (D) अट्टहासयो: सह

(iv) शक्र: तत् नेत्रं यथास्थानम् स्थापितवान् ।

(A) उचितं स्थानम् (B) यथा स्थानम्

(C) स्थानस्य पश्चात् (D) स्थानम् अनतिक्रम्य

(v) यूयं कथम् अस्मिन् नतं च उन्नतं च तस्मिन् मार्गे गच्छथ ?

(A) नतोन्नतम् (B) नतोन्नतयो:

(C) नतोन्नते (D) नतोन्नतौ

7. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत : (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) *4×1=4*

(i) केचन च पञ्चत्वं गता।

(A) पञ्च + तल्

(B) पञ्च + त्व

(C) पञ्च + ठक्

(D) पञ्च + मतुप्

(ii) अस्माभि: गुरूणाम् आदेशपालनं कृ + तव्यत्।

(A) कर्तव्यानि

(B) कर्तव्यम्

(C) कर्तव्यानाम्

(D) कर्तव्या

(iii) तत्र राजहंस: हंसी च विहरत:।

(A) हंस + टाप्

(B) हंस + मतुप्

(C) हंस + ङीप्

(D) हंस + ठक्

(iv) एषा सृष्टि: रमणीय + टाप् अस्ति।

(A) रमणीय:

(B) रमणीयता

(C) रमणीया:

(D) रमणीया

(v) प्राङ्गणे भवताम् हृद् + ठक् अभिनन्दनम् अस्ति।

(A) हार्दिक:

(B) हार्दिकी

(C) हार्दिकम्

(D) हार्दिकाम्

8. वाच्यानुसारम् उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अधोलिखितं संवादं पुनः लिखत :
(केवलं प्रश्नत्रयम्) *3×1=3*

नमन: – हे दीप ! किं त्वम् अद्य 'रामायणम्' इति नाटकं द्रष्टुं गच्छसि ?

दीप: – न, न (i) _____ तत् नाटकं द्रष्टुं न गच्छामि ?

नमन: – किं कारणम् ! अद्य त्वं किं (ii) _____ ?

दीप: – अधुना (iii) _____ गृहकार्यं पूर्णं क्रियते।

नमन: – मया तु अधुना एक: (iv) _____ लिख्यते अनन्तरं च नाटकं द्रष्टुं गम्यते।

दीप: – अस्तु ! तर्हि अहमपि शीघ्रं गृहकार्यं समापयामि। अनन्तरं त्वया सह आगमिष्यामि।

नमन: – अस्तु। पुनर्मिलाम:।

मञ्जूषा

लेख:, मया, अहम्, करोषि।

9. कालबोधकशब्दैः अधोलिखित-दिनचर्यां पूरयत : (केवलं प्रश्नत्रयम्) *3×1=3*

(i) अहं _____ वादने (5:30) भ्रमणाय उपवनं गच्छामि।

(ii) _____ वादने (6:00) भ्रमणं कृत्वा गृहम् आगच्छामि।

(iii) तत: स्नानं कृत्वा _____ वादने (8:45) कार्यालयं गच्छामि।

(iv) तत्पश्चात् अहं अपराह्णे _____ वादने (7:15) गृहम् आगच्छामि।

10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत : (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) *4×1=4*

(i) स: बाल्यात् _____ वृद्धोपसेवी विनयशील: च आसीत्।

(ii) अवक्रता यथा चित्ते _____ वाचि भवेत् यदि।

(iii) _____ अपि आणविक-अस्त्राणि आसन्।

(iv) एतत् तु 'फरवरी' _____ मासे मान्यते।

(v) _____ वयम् एतानि स्थलानि द्रष्टुम् उत्सुका: स्म:।

मञ्जूषा

पुरा, सम्प्रति, इति, एव, तथा।

11. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कित-अशुद्धपदाय उचितपदं चित्वा वाक्यानि पुनः लिखत : (केवलं प्रश्नत्रयम्) $3\times1=3$

(i) सः महिला कानने व्याघ्रं ददर्श।

(A) तत्

(B) सा

(C) ते

(D) ताः

(ii) अहो ! विचित्रं स्वप्नः मया दृष्टः।

(A) विचित्रा

(B) विचित्रम्

(C) विचित्रः

(D) विचित्राणि

(iii) अलम् अतिविकत्थनम्।

(A) अतिविकत्थनेन

(B) अतिविकत्थनान्

(C) अतिविकत्थनाय

(D) अतिविकत्थने

(iv) रागसमं दुखं न सन्ति।

(A) आसन्

(B) स्तः

(C) आस्ताम्

(D) अस्ति

भाग: 'घ' *[30 अङ्का:]*

पठितावबोधनम्

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत : 5

एकदा भगवान् बोधिसत्त्व: बहुजन्मार्जितपुण्यफलै: शिवीनां राजा अभवत् । स बाल्यात् एव वृद्धोपसेवी, विनयशील: शास्त्रपारङ्गत: च आसीत् । जनकल्याणकर्मसु रत: असौ पुत्रवत् प्रजा: पालयति स्म । कारुण्य-औदार्यादिसद्गुणोपेत: स नगरस्य समन्तत: धन-धान्यसमृद्धा: दानशाला: अकारयत् । राज्ञ: दानशीलताम् आकर्ण्य देशान्तरेभ्योऽपि जना: तं देशम् आयान्ति स्म । अथ कदाचित् दानशालासु विचरन् स राजा बहुधनलाभेन सन्तुष्टानाम् अर्थिनां विरलसङ्ख्यां विलोक्य अचिन्तयत्-मम अर्थिन: तु धनलाभमात्रेण सन्तोषं भजन्ते । तत्र अर्थिनां समूह: अन्न-पान-वसन-रजत-सुवर्णादिकानि अभीष्टानि वस्तूनि प्राप्य सन्तुष्ट: अभवत् ।

(i) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) $2\times\frac{1}{2}=1$

(क) क: शिवीनां राजा अभवत् ?

(ख) राजा कथं प्रजा: पालयति स्म ?

(ग) विरलसङ्ख्या केषाम् अभवत् ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) $2\times1=2$

(क) राजा बाल्यात् एव कीदृश: आसीत् ?

(ख) जना: किमर्थं तं देशम् आयान्ति स्म ?

(ग) दानशालासु विचरन् स राजा किम् अचिन्तयत् ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) $2\times1=2$

(क) 'असौ पुत्रवत् प्रजा: पालयति स्म' अत्र किं क्रियापदं प्रयुक्तम् ?

(ख) 'भगवान्' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किं प्रयुक्तम् ?

(ग) 'वस्त्रम्' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

13. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत : 5

वाक्पटुर्धैर्यवान् मन्त्री सभायामप्यकातर: ।
स केनापि प्रकारेण परैर्न परिभूयते ॥
य इच्छत्यात्मन: श्रेय: प्रभूतानि सुखानि च ।
न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्य: कदापि च ॥

$2\times\frac{1}{2}=1$

(i) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) मन्त्री कै: न परिभूयते ?

(ख) मनुष्य: आत्मन: किम् इच्छति ?

(ग) मनुष्य: कीदृशं कर्म न कुर्यात् ?

$2\times1=2$

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) य: आत्मन: श्रेय: इच्छति, स किं न कुर्यात् ?

(ख) मन्त्री कीदृश: भवेत् ?

(ग) मन्त्री कुत्र अकातर: भवेत् ?

$2\times1=2$

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) 'स केनापि प्रकारेण परैर्न परिभूयते' अत्र वाक्ये कर्तृपदं किम् ?

(ख) 'दु:खानि' इत्यस्य किं विपर्ययपदं प्रयुक्तम् ?

(ग) 'धैर्यवान्' इत्यस्य विशेष्यपदं चित्वा लिखत।

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत : 5

राजीव: – किम् एतत् कस्यचित् दुर्गस्य चित्रम् ?

पर्यटनाधिकारी – आम्। एतत् दिवांग-उपत्यका-मण्डले स्थितं भीष्मकनगरदुर्गम् ! अस्य अवशेषा: तु आर्यकला-संस्कृति-सम्पद: परिचायका:। अधुना इदं चित्रं पश्यत।

शैलैश: – अहं जानामि इदं स्थानम्। इदं तु 'तवाङ्ग गोम्पा' इति प्रसिद्ध: बौद्धमठ:।

पर्यटनाधिकारी – सम्यक् अभिज्ञातम् ! मनोहरे सुरम्ये 'तवाङ्ग' इति स्थले राजते अयं बौद्धमठ:। पञ्चशतानां बौद्धभिक्षूणां निवासयोग्या स्थली इयम्। लोहितजनपदे अपि अनेकबौद्धविहारा: सन्ति।

नीलिमा – मान्यवर ! मया अस्य प्रदेशस्य 'परशुरामकुण्डम्' इति दर्शनीयस्थलविषये अपि पठितम्। किम् इदम् ?

$2\times\frac{1}{2}=1$

(i) एकपदेन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) भीष्मकनगरदुर्गम् कस्मिन् मण्डले स्थितम् ?

(ख) कस्मिन् जनपदे अनेके बौद्धविहारा: सन्ति ?

(ग) कस्य अवशेषा: आर्यकला-संस्कृति-सम्पद: परिचायका: सन्ति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) $2\times1=2$

(क) प्रसिद्धः बौद्धमठः कः वर्तते ?

(ख) भीष्मकनगरदुर्गस्य अवशेषाः केषां परिचायकाः सन्ति ?

(ग) अरुणाचलप्रदेशे 'परशुरामकुण्डम्' किम् अस्ति ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्) $2\times1=2$

(क) नाट्यांशे 'सन्ति' इति क्रियायाः कर्तृपदं किम् ?

(ख) 'अधुना इदं चित्रं पश्यत।' अत्र 'चित्रम्' विशेष्यपदस्य विशेषणपदं किम् ?

(ग) 'राजते अयं बौद्धमठः।' अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम् ?

15. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। (केवलं पञ्चप्रश्नाः) $5\times1=5$

(i) शक्रः नेत्रहीनयाचकस्य रूपं धारयति।

(ii) मेषः अर्धज्वलितकाष्ठेन ताडितः।

(iii) मनः चञ्चलं भवति।

(iv) न जानाति भवान् द्रौणेः चपलां प्रकृतिम्।

(v) राजा याचकेभ्यः दानं ददाति।

(vi) आचार्यः पुत्रं सावधानम् अकरोत्।

16. मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखित-श्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत : $4\times\frac{1}{2}=2$

नास्ति विद्यासमं चक्षुः नास्ति सत्यसमं तपः।

नास्ति रागसमं दुःखं नास्ति त्यागसमं सुखम्॥

अन्वयः

(i) _____ चक्षुः न अस्ति, सत्यसमं तपः न (ii) _____, रागसमं

(iii) _____ न अस्ति, त्यागसमं सुखं (iv) _____ अस्ति।

मञ्जूषा

अस्ति, न, दुःखम्, विद्यासमम्।

अथवा

श्लोकस्य भावार्थं मञ्जूषाया: सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयन्तु : $4\times\frac{1}{2}=2$

चञ्चलं हि मन: कृष्ण ! प्रमाथि बलवद्दृढम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥

भावार्थ :

श्रीकृष्णस्य वार्तां श्रुत्वा पुन: अर्जुन: वदति – हे (i) _____ ! मन: अतीव (ii) _____ , शरीरस्य मथनकर्ता अतीव बलवान् अपि च अस्ति । अत: तस्य (iii) _____ वायो: इव (iv) _____ मन्ये ।

मञ्जूषा

चञ्चलम्, नियन्त्रणम्, कठिनम्, कृष्ण ।

17. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थं चित्वा लिखत : $4\times1=4$

(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

(i) अस्माकं <u>ऐक्यं</u> तु जगत्प्रसिद्धम् ।

(A) एकता (B) एकम्
(C) शत्रुता (D) सरलता

(ii) बोधिसत्वम् <u>अमात्या:</u> अवदन् ।

(A) मातर: (B) मन्त्रिण:
(C) राजा (D) प्रजा:

(iii) <u>पादं</u> शिष्य: स्वमेधया ।

(A) पादप: (B) वृक्ष:
(C) चरणम् (D) चतुर्थांशम्

(iv) नास्ति विद्यासमं <u>चक्षु:</u> ।

(A) छत्रम् (B) नेत्रम्
(C) पुस्तकम् (D) शिक्षणम्

(v) अभ्यासेन तु <u>कौन्तेय</u> वैराग्येण च गृह्यते ।

(A) अर्जुन (B) कृष्ण
(C) क्रोध (D) मन:

18. अधोलिखितां कथां मञ्जूषापदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत : $8\times\frac{1}{2}=4$

भूपतेः (i) _____ पुत्राः वानरान् भोज्यपदार्थैः पुष्टिं नयन्ति स्म। राजगृहे बालवाहनयोग्यः मेषः जिह्वालोलुपतया (ii) _____ प्रविश्य भोजनं खादति स्म। सूपकारैः नित्यं ताडितं मेषं दृष्ट्वा (iii) _____ वानरान् राजभवनं त्यक्तुम् अकथयत्। (iv) _____ मदोद्धताः मर्कटाः तद् राजभवनं त्यक्तुं न स्वीकृतवन्तः। अन्यस्मिन् अहनि स मेषः (v) _____ अर्धज्वलितकाष्ठेन ताडितः। ज्वलन् स मेषः (vi) _____ प्रविष्टः। परिणामतः दग्धाः (vii) _____ प्राणत्राणाय अधावन्। राजा राजवैद्यम् आहूय अश्वरक्षायै न्यवेदयत्। भयत्रस्ताः कपयः गुरुजनोपदेशस्य अवधीरणातः (viii) _____ कृतवन्तः।

मञ्जूषा

अश्वाः, वानरयूथपः, पश्चात्तापम्, अश्वशालाम्, रसनास्वादलुब्धाः, चन्द्रस्य, सूपकारेण, महानसम्।